

Leningrád

A Finn pályaudvar előtt, amely egyike annak az öt pályaudvarnak, ahol az utazó elhagyhatja vagy megközelítheti ezt a várost, közvetlenül a Néva partján magasodik annak az embernek az emlékműve, akinek a város a mostani nevét köszönheti. Igaz, minden leningrádi pályaudvaron van hasonló emlékmű, vagy embernagyságú az épület előtt, vagy súlyos mellszobor azon belül. Mégis a Finn pályaudvar előtti valamilyen különleges. Nem maga a szobor figyelemre méltó, nem az a póz, ahogy Lenin elvtárs áll előttünk előrenyújtott kézzel, mintha a tömegekhez szólna, hanem a talapzat, a piedesztál. Ugyanis Lenin elvtárs páncélautón állva szónokol. A kivitelezés a ma nyugaton oly divatos korai konstruktivizmus stílusát idézi, és egészében véve az a gondolat, hogy egy páncélautót kőből faragjanak ki, bizonyos mértékű pszichológiai akcelerációra utal, a szobrászat mintha kissé megelőzte volna a korát. Tudomásom szerint ez a világ egyetlen olyan emlékműve, amely páncélautón ábrázol egy embert. Ha másért nem, már ezért is az új világ jelképe ez a szobor. A régi világot általában lóháton ülő emberek jelenítették meg.

Ezt a tényt támasztja alá, hogy innen három kilométernyi távolságra a Néván lefelé, a túlsparton szintén egy ember emlékműve magasodik, kinek a nevét a város alapításától fogva viselte – Nagy Péteré. Ennek a szobornak, a közismert *Bronzlovasnak* a mozdulatlanságát gyakran viszontláthatjuk a róla készült fényképeken. Maga az emlékmű rendkívül hatásos, hat méter magas, Étienne-Maurice Falkone legjobb alkotása, akit a megrendelőnek, Nagy Katalinnak Dide-

rot és Voltaire ajánlott. A karéliei földnyelvről idehozott nagy gránittömbből nő ki Nagy Péter alakja: a cár bal kezével mintegy visszatartja és leszorítja a lovat, amely Oroszországot szimbolizálja, és kinyújtott jobb kezével észak felé mutat.

Mivel a város nevéért e két ember között oszlik meg a felelősség, ezért nem csak az emlékműveket hasonlítom össze, hanem azok közvetlen környezetét is. A páncélautós embertől balra a kerületi pártbizottság álklasszicista stílusú épülete áll, s mellette a hírhedt „Keresztek” – az előzetes le tartóztatásban levők legnagyobb börtöne Oroszországban. Jobbra tőle a Tüzérakadémia, és a szobor kinyújtott jobb keze irányában – a bal part forradalom utáni legmagasabb épülete, a leningrádi KGB-központ. Ami a Bronzlovast illeti, az ő jobb kezénél is katonai intézmény van – az Admirális. De már a bal oldalánál a Szenátus helyezkedik el – ma az Állami Történeti Levéltár épülete –, s a szobor kinyújtott kezével a folyón át az egyetemre mutat, melyet ő építtetett és ahová később a páncélautós ember is járt egy ideig.

Így hát a kétszázhetvenhatéves városnak két neve van – egy „kezdettől fogva lévő” és az „ő neve”. Ám lakói nem kedvelik sem az egyiket, sem a másikat. Magától értetődően a hivatalos iratokra és a postai küldeményekre azt írják, hogy Leningrád, de beszélgetés közben egyszerűen „Pityert” mondanak. A politikanak ebben nincs szerepe, inkább arról van szó, hogy akár a Pétervár, akár a Leningrád szót elég nehéz kimondani, és az emberek szívesen elkeresztelik lakóhelyüket, hogy még inkább otthonosan érezzék magukat benne. A „Lenin” név erre egyszerűen nem alkalmas, már csak azért sem, mert vezetéknév (sőt felvett név), a „Pityer” viszont természetesen hangzik. Különben is, már vagy kétszáz éve így hívják a várost. És I. Péter szelleme itt jobban érzékelhető, mint a későbbi korok fantomjai. Sőt, mivel az uralkodó eredeti neve Pjotr, a „Pityer” ehhez képest kissé idegenesen hangzik, így egyben megfelelése a város légkörében amúgy is meglevő külföld-majmolásnak, idegen jellegnek, az Európát utánzó épületeknek, s még talán a város

fekvésének is: egy északi folyó deltájában, amely a nyílt, ellenséges tengerbe ömlik.

Oroszország kimondottan szárazföldi ország, felszíne egyhatoda a szárazföld egészének. Magát az ötletet – várost építeni a szárazföld legtávolabbi csücskében és utána kinevezni azt a birodalom fővárosának – I. Péter kortársai enyhén szólva sikertelennek tartották. Az anyaöl-melegségű, minden idegen hatást magától elhárítani akaró, hagyományhű, klausztrofóbiás, magába forduló orosz világ beleremegett a metszően hideg balti szélbe. Péter reformjai valójában azért váltottak ki szörnyű ellenállást, mert a Néva deltájának vidéke nem volt jó semmire. Mélyföld és mocsár, s az építkezéshez meg kellett erősíteni a talajt. Bár a környéken nagy erdőségek voltak, de nem akadtak önként jelentkezők, akik kivágták volna a fákat, és arra sem vállalkozott senki, hogy az ingoványos talajba gerendákat verjen.

Ám Péter lelki szemei előtt megjelent a város, sőt még a városnál is szélesebb távlat: Oroszország, amely végre megmutatja arcát a világnak. Ez akkoriban egyet jelentett azzal, hogy Oroszország a Nyugat felé fordul, így a város arra ítéltetett – egy olasz író szavaival élve, aki ezidőtájt járt Oroszországban –, hogy ablak legyen Európába. Péternek tehát kapu kellett, szélesre tárt kapu. Az orosz trónon az őt megelőző és követő uralkodókkal ellentétben ez a két méter magas férfi nem szenvedett a tradicionális orosz betegségtől, az Európával szembeni kisebbségi komplexustól. Nem utánozni akarta Európát, hanem azt akarta, hogy Oroszország Európa legyen, ahogy ő maga is, bár némi fenntartással, európeér volt. Közeli barátai és harcostársai közül sokan és ellenségeinek nagy része is, kikkel harcolnia kellett, szintén európeérek voltak. Péter több, mint egy évet töltött Európában, dolgozott, utazgatott, azaz egyszerűen ott élt: de később egyszer sem tért oda vissza. Számára a Nyugat nem volt terra incognita. Ez a józan elme, noha hajlamos volt a rettenetes lerészegedésekre is, úgy ítélte meg minden országot, ahová betette a lábát (beleértve hazáját is), mint csupán földrajzi kiterjedést. A földrajz számára valóságosabbnak

túnt, mint a történelem, kedvenc égtája az észak és a nyugat volt.

Valójában a földrajzi tér, különösen a tengerek szerelmese volt. Azt akarta, hogy Oroszországnak flottája legyen, és ez a „cár-ács”, ahogy kortársai nevezték, sajátkezűleg építette meg az első hadihajót (most a Flotta múzeumában van kiállítva), felhasználva azt a tudást, melyet akkor szerzett, mikor a holland és brit hajóépítő cégeknél dolgozott. Azt akarta, hogy a város az orosz flotta kikötője legyen, egyben erődítmény a svédek ellen – akik évszázadokon át fosztogatták ezeket a partokat –, a birodalom északi védőbástyája. Ugyanakkor az új Oroszország szellemi központjának, a racionalitás, a tudományok, az ismeretek és felvilágosodás forrásának is szerette volna látni ezt a várost. Péter minden tudatos tettét e látomás megvalósításának rendelte alá: nem úgy, mint az őt követő korszakok uralkodói, akiknél mindez csak a militarista kísérletek mellékterméke volt.

Mikor a látnok ráadásul még uralkodó is, irgalmatlan cselekedeteiben. Enyhe kifejezés volna I. Péter módszereit, amelyekkel terve megvalósításához látott „kényszer szülte” intézkedéseknek nevezni. Annak érdekében, hogy alattvalóit az új föld elfoglalására kényszerítse, adót vetett ki mindenre és mindenkire. Péter idejében az orosz korona alattvalójának nem volt nagy választási lehetősége: vagy behívták a hadseregbe, vagy Szentpétervár építésére küldték, és nehéz megmondani, melyik fenyegette kevésbé az életét. Több tízezer ember pusztult el névtelenül a Néva-delta mocsaraiban, s ezeknek a szigeteknek semmivel sem volt jobb hírük, mint az újkori GULAG-nak. Csak az volt a különbség, hogy a XVIII. században az ember legalább tudta, hogy mit épít, és volt esélye arra, hogy megkapja az utolsó kenetet és a sírjára a fakesztyet.

Valószínű, Péternek nem volt más módja terve véghezviteléhez. Uralkodásáig Oroszország a központi akaratot csak háborús helyzetekben ismerte, és máskülönben sohasem volt egységes egész. Az egyetemes alávetettségnek a

Bronzlovas által megvalósított rendszere szülte az orosz totalitarizmust, melynek gyümölcsei a keveseknek alkalmasint édesek ugyan, noha magvai számukra is lehetnek keserűek. A tömeg tömegméretű megoldásokat követelt, és Pétert sem a műveltsége, sem az orosz történelem adott helyzete nem tette képessé egyébre. Az emberekkel ugyanúgy bánt, mint jövődő fővárosa földjével. Ez az uralkodó, az ács és navigátor, miközben városát tervezte, csupán egyetlen esz-közt ismert – a vonalzót. A teret teljesen egysíkúnak és víz-szintesnek képzelte, és ezen az alapon úgy látta, mintha tér-kép volna, ahol a legcélszerűbb – az egyenes vonal. Ha észlelünk is valami ferdeséget ebben a városban, ennek oka nem a tervezés, hanem a rajzoló felületessége; esetleg csu-pán annyi, hogy ujja időnként lecsúszott a vonalzóról, és körme alatt meghajlott a vonal. Éppúgy, mint a megfélemlí-tett alattvalók.

Ez a város legalább annyira alapozódik építőinek csont-jaira, mint az általuk mocsárba vert cölöpökre. Bizonyos fo-kig elmondhatjuk ugyanezt a Régi Világ bármely helyéről, ám a történelem jobbra gondoskodik róla, hogy a kellemet-len emlékeket elhomályosítsa. Pétervár viszont túl fiatal ah-hoz, hogy mitológiája enyhültebb változatban terjedjen, és valahányszor elemi csapás vagy emberek kitervelte baj sza-kad rá, a rémhírekre kiéhezett, beesett, kortalan arcú, fakó szemű tömeg suttogni kezd: „Hát nem egy elátkozott hely ez? ” Erre az ember összerezzen, és egy pillanat múlva, mi-kor feleszmélve újra rátekintene a beszélőre, annak már nyo-ma veszett. Ha a lassan áramló tömeget és a mellette csú-szó-mászó járműveket nézi, nem lát jóformán semmit – csu-pán közönyös gyalogosokat és az eső torzító hálóján ke-resztül a gyönyörű cári épületek fenséges körvonalait. Az építészeti távlatok geometriája itt remekül alkalmazkodik az örök veszteségtudathoz.

Ám egészében a Természet helyi érzékelésének meg- van a maga logikája; melynek értelmében egyszer a Termé-szet majd visszatér, hogy visszakövetelje az emberi erőszak által elvett tulajdonát. E logika létrejöttében nem csak az árvi-

zektől pusztává változtatott város állandóan ismétlődő legendája játszott szerepet, hanem a tenger fizikailag érzékelhető közelsége is. Bár a valóságban nincs szó másról, mint hogy a Néva ki szeretne bújni gránit kényszerzubbonyából, de a városra zúduló ólomszínű balti felhők látványa úgy erősítleníti az embereket, hogy szinte megroppannak a feszültség súlya alatt, amelyből enélkül is van éppen elég. Néha, elsősorban az ősz vége felé ez az időjárás a metsző széllel, az ömlő esővel, a járdákra kicsapódó Névával hetekig tart. Még ha ténylegesen nincs is semmi változás, egyszerűen az idő-tényező miatt gyakran gondol arra az ember, hogy egyre rosszabbul mennek a dolgok. Ilyenkor rádöbben arra, hogy a várost nem védi töltés, hanem körbefonja a csatornák „ötödik hadoszlopa”, és tulajdonképpen szigeten él, egy szigeten a sok közül, azon, amit a minap a moziban látott – de lehet, hogy álmában –, és akkor, ott a hatalmas hullám és a többi, és a többi; majd bekapcsolja a rádiót, hogy meghallgassa az éppen aktuális helyzetjelentést. Ez persze általában bizakodó hangulatot áraszt, s optimizmust sugall.

Ennek az érzéki csalódásnak a fő oka persze maga a tenger. Bármennyire is furcsa, hiszen mostanság Oroszország már több tengert is birtokol, a lakosság döntő részétől idegen az óceán eszméje. A folklór éppúgy, mint a hivatalos propaganda ezt a témát bár pozitív, romantikus felhanggal, de eléggé ködösen értelmezi. Az egyszerű embernek a tengerrel mindenek előtt a Fekete-tenger jut az eszébe, a nyári szabadság, a déli föveny, no meg a pálmák. A tengernek a leggyakoribb jelzője a versekben és a dalokban a „tágas”, „kék” és „gyönyörű”. Néha előfordul ugyan a „végzetes” is, de oroszul ez a jelző inkább az előbbiekhöz kapcsolódik. A szabadság, a nyílt térség fogalma, és az a vágy, hogy fejest ugorjunk a végtelenbe – ezek itt mélyen elfojtott ösztönök, s következésképpen a visszájukra fordítódva manifesztálódnak: víziszony és a vízbefúlástól való félelem formájában. Emiatt a Néva parti város léte már önmagában is kihívás a nemzeti pszichikummal szemben és teljességgel rászolgál arra a címkére, melyet Gogol aggatott rá: „Külföldi a saját

földjén”. Ha nem külföldi, akkor legalábbis tengerész. I. Péter egy szempontból elérte, amit akart: a város kikötő lett, de nem csak fizikai értelemben. Metafizikai értelemben szintén. Oroszországnak nincs más olyan helye, ahol a képzelet ennyire könnyedén elszakadt volna a valóságtól: Pétervárra megjelenése az orosz irodalom kezdete.

Lehet, hogy Péter tényleg egy új Amszterdamot álmodott meg, de ami kisült belőle, éppúgy nem hasonlít a holland városra, ahogy a Hudson parti Új-Amszterdam sem. De ami ez utóbbiban felfelé terjeszkedett, az Péterváron vízszintes irányban terjedt, ugyanazokban a gigantikus méretekben. Hiszen a két folyó szélessége közötti különbség is más építészeti megoldásokat követelt.

A Pétert követő korokban már nem különálló épületeket emeltek, hanem építészeti együtteseket terveztek, pontosabban szólva, építészeti tájképeket. Az európai építészeti stílusoktól eddig érintetlen Oroszország felnyitotta a zsilipeket, és beáramlott a barokk a klasszicizmussal együtt, és megtöltötte Szentpétervár utcáit és rakpartjait. Az orgonasípokra emlékeztető oszlopsorok egy időben nőttek ki a földből a paloták homlokzataival, s az euklideszi geometria több kilométeres diadalmenete a végtelen távlatait nyitotta meg. A XVIII. század második felében és a XIX. század elején a legjobb olasz és francia építészek, szobrászok és díszítőművészek igazi Mekkájává vált ez a város. Ami a birodalmi főváros-jelleget illette, a város a legkisebb részletekre is aggályosan ügyelt. A folyók és csatornák gránitburkolata és vasrácsaik számtalan apró díszítőelemének végtelenül, elegáns volta minderről ékesen szól. A paloták termeinek és a cári család meg az arisztokrácia Pétervár környéki rezidenciáinak belső kiképzése szintén erről tanúskodik: e díszítés szeszélyessége és könnyed eleganciája már-már túllépi az illendőség határait. És bármilyen minta alapján dolgoztak is az építészek, legyen az akár Versailles, akár Fontainebleau vagy más egyéb, mégis a végeredmény igazi orosz alkotás lett, mivel elsősorban a hatalmas tér készítette arra az építész, hol és milyen szárnyépülettel bővítse ki az eredeti mintát, mi-

lyen stílusban építse meg azt, s nem a gyakran ostoba, bár rendkívül gazdag építetők hóbortos elképzelései. Amikor a Péter-Pál erőd Trubeckoj bástyájáról nézi az ember a Névát, vagy a Finn öböl felől, az a furcsa érzés fogja el, mintha mindez nem az európai civilizációt utolérni szándékozó Oroszország lenne, hanem az európai civilizációnak a térség és a víz hatalmas filmvásznára varázstükörrel kinagyított vetülete.

Végeredményben a mindenütt jelenlevő víznek köszönheti a város gyors növekedését és pompás küllemét. A Néva húszkilométeres szakasza a város ölében, ami a központban huszonöt kisebb-nagyobb mellékágra válik szét, olyan víztükröt biztosít neki, hogy a narcisszizmus szinte kikerülhetetlen. A várost mintha állandóan fényképezné a folyó, a többezer négyzetkilométeres víztükröz ezüstbromidja percről percre visszatükrözi; s a kész film azután a Finn öbölbe ömlik, amely úgy néz ki a napsütésben, mint e szemet vakító felvételek tárolója. Ezért nincs mit csodálkozni azon, hogy a város időnként egy végtelenül hiú ember benyomását kelti, akit a saját külsején kívül semmi más nem érdekel. Kétségtelenül, az ilyen helyeken, mint Pétervár, az ember figyelmét inkább az épületek homlokzata köti le, sem mint embertársai külső megjelenése. A kő-narcisszizmus természetét tárja föl előttünk az oszlopsoroknak, oszlopcsarnokoknak és pilléreknek e kifogyhatatlan, szédítő sokasága, s egyben feltárul annak a lehetősége is, hogy a víz talán a sűrített Idő szimbóluma, legalábbis az élettelen világban.

Ám lehet, hogy ezt a Dosztojevszkij szavaival élve „szándékoltan mesterkélt várost” az orosz irodalom jobban tükrözi, mint a folyók és a csatornák. A víz csak a felszínről tanúskodhat, egyedül csak azt tükrözheti vissza. Az orosz irodalom fő témája viszont már Pétervár alapításától fogva a város külső és belső szellemi terének ábrázolása, ennek hatása az emberekre, belső világukra. Valójában itt a Néva partján született meg az orosz irodalom. Ha az ismert mondas szerint az orosz írók mindannyian „Gogol köpönyegéből bújtak ki”, akkor nem árt emlékeztetni arra sem, hogy ezt a

köponyeget nem másutt, mint Péterváron, a XIX. század elején rángatták le a szegény csinovnyik válláról. Az alaphangot azonban Puskin adta meg a *Bronzlovásban*, ahol a hős, egy ügyosztály kishivatalnoka, miután szerelmesét elveszítette az árvíz következtében, megfeddi hanyagsága miatt az uralkodó lovasszobrát (hiszen nincs töltés a városban), majd megőrül, mikor látja, hogy a feldühödött I. Péter lovával együtt leugrik a talapzatról, és üldözőbe veszi, hogy őt, a szemtelen kisembert a földbe tapossa. (Önmagában ez egy eléggé lapos történet lenne a kisember lázadásáról a határtalan hatalom ellen és az üldözési mániáról, ha nem volnának a csodálatos versek, a legjobbak azok közül, melyeket a város dicséretére valaha is írtak, s talán csak Mandelstam sorait lehet még hozzájuk mérni, akit a szó szoros értelmében e birodalom földjébe tapostak száz évvel azután, hogy Puskind párban megölték.)

Mindenesetre Pétervár már a XIX. század elején az orosz irodalom fővárosa volt, s egyáltalán nem amiatt, hogy akár a hősök, akár maguk az alkotók udvari emberek lettek volna. Az udvar évszázadokon át Moszkvában székelt, mégsem történt ott semmi ilyesmi. Az alkotói kedv e váratlan, robbanásszerű kitörésének az okát ismét a földrajzban kell keresni. Ha az akkori orosz élet kontextusában gondolkodunk, akkor e viszonyok közepette Szentpétervár keletkezése egyenértékűnek tűnhetett az Új Világ felfedezésével: a gondolkodó embereknek lehetőségük nyílt arra, hogy önmagukat is és a népet is „kívülről” szemlélhessék. Más szóval ennek a városnak a léte lehetővé tette számukra az országhoz való „objektív” viszonyt. Az a gondolat, hogy a kívülről jövő kritika a legértékesebb, manapság is népszerű. Ezt a feltevést alátámasztotta a város alternatív – legalábbis külső megjelenését tekintve –, utópisztikus jellege, és aki először vett kezébe tollat, méltán érezhette azt, hogy annak, amit mond, a hitelessége vitathatatlan. Ha igaz, hogy az írónak el kell magától távolítania személyes tapasztalatát, mert csak így módon képes reflektálni azt, akkor ez a város, elide-

genítő hatásából eredően lehetővé tette az író számára, hogy megspórolja magának a külföldi utazások költségeit.

Az arisztokrácia, a középnemesség és a papság köréből jött írók mindannyian – egy közgazdasági terminussal élve – a középosztályhoz tartoztak, amely már önmagában is felelős az irodalom léteért. Két-három kivételtől eltekintve főoglalkozású írók voltak, az irodalomból éltek, és eléggé szűkösen ahhoz, hogy különösebb csodálkozás és magyarázatások nélkül egyaránt megértsék a legszegényebbeket és a felső osztályok fényűzését. Ez utóbbiak kevésbé foglalkoztatták őket, hiszen nagyon kicsi volt a valószínűsége annak, hogy hozzájuk tartozzanak. Éppen ez okból az orosz irodalom a belső, reális Pétervár részletes, sztereoszkopikus képét írja le, mivel maga a vegetálás alkotja annak valóságát; hiszen a kisember univerzális jelenség. Sőt, minél pompázatosabb a közvetlen környezete, annál inkább szembeütnő a kontraszt. Nem véletlen, hogy mindannyiukat – nyugalmazott katonákat, szegény özvegyeket, kisemmizett kishivatalnokokat, tüdőbajos diákokat és így tovább – a kifogástalanul megtervezett, klasszicista, utópisztikus oszlopcsarnokok háttérében pillantjuk meg. Nem csoda, hogy ez azonnal megragadta az író képzeletét, s így jöttek létre az orosz próza első fejezetéi.

Ezek a szereplők oly gyakran tűntek fel a papíron és oly sok ember akadt, aki papírra vetette őket, és nyersanyagukkal olyan kifogástalanul bántak ezek az emberek, és olyan volt maga a nyersanyag is – a szó –, hogy a városban rögzest valami furcsa dolog vette kezdetét. Ahogy ismertté váltak ezek a rögzült, erkölcsi tartalommal telített szemantikai alakzatok, ezzel párhuzamosan megkezdődött a velük való azonosulás is. Mint ahogy gyakran megtörténik az emberrel, ha sokáig bámulja magát a tükörben, a város szinte függő viszonyba került háromdimenziós irodalmi tükörképével. Nem azért, mintha infantilis lett volna (persze, lehet, hogy ez is közrejátszott), de egy narcisztikus ember eredendő idegességével egyszerűen nem tudott elszakadni attól a tükörtől, amit az orosz írók tartottak elé – Stendhal szavaival élve

– az utcák, az udvarok, a szegényes városi lakások tükrétől. A tükör előtt álló időnként ki szeretne volna igazítani, vagy össze szeretne volna törni tükörképét, ami egyáltalán nem lett volna bonyolult, hiszen majdnem mindegyik szerző a városban élt. A XIX. század közepére már egybemosódik a tükrözött és a tükörkép: az orosz irodalom olyan mértékben összeolvadt a valósággal, hogy most, ha Pétervárra gondol az ember, nem tudja megkülönböztetni egymástól a kitalációt és a valóságot. Ez azért is furcsa, mert olyan helyről van szó, amely csak 276 éves. Az idegenvezető megmutatja a Harmadik Ügyosztály épületét, ahol Dosztojevszkijt elítélték, de megmutatja azt a házat is, ahol Dosztojevszkij hőse, Raszkolnyikov agyonütötte a vén zálogosnőt.

A városkép megformálásában már csak azért is döntő szerepe volt a XIX. századi orosz irodalomnak, mert éppen ebben a században Pétervár a paloták és követségek tömörüléséből Oroszország hivatali, politikai, üzleti, katonai és végül ipari központjává nőtte ki magát.

Fokozatosan elveszti elvont jellegét a már-már az abszurditás határát súrolva tökélyre törő építészet, és az új épületek már egyre kevésbé lesznek tökéletesek. Mindez a funkcionalitás (azaz a jövedelmezőség) gyakorlati követelménye miatt történt így, s ennek természetes kísérője volt az esztétikai elkorcsosulás. Péter utódait, az egyetlen Nagy Katalin kivételével nem igen jellemezte gazdag képzelőerő, sőt az utódok még Péterét sem kölcsönözték. Mindegyikük saját Európa-változatát próbálta utánózni, s bár ezt rendkívül nagy gonddal tették, a baj csak az volt, hogy a XIX. századi Európa nem volt méltó az utánzásra. Cár cárt követett, s a hanyatlás egyre nyilvánvalóbbá vált. Az új elképzeléseket csupán egyetlen követelmény tartotta féken: alkalmazkodni kellett az előző eszményhez. Igaz, hogy napjainkban az esztéta zavart lelkét még a Miklós-korabeli kaszárnystílus is melengeti, hiszen ez legalább jól átadja a kor szellemét. Ám egészében eléggé félelmetes hatást keltett a porosz kaszárnya-társadalom eszményének orosz változata, a klasszicista épületegyüttesek közé beszorított ronda bérházakkal együtt.

Majd eljött a frufus viktoriánus eklektika kora, és a század végére ez a város, melynek alapítása a történelemből a jövőbe való ugrást jelentette, egy átlagos észak-európai nagypolgárra kezdett hasonlítani. Röviden ez volt a helyzet.

Még a múlt század harmincas éveiben Belinszkij, a kritikus így lelkesedett: „Pétervár jóval eredetibb, mint Amerika bármely városa, mivel egy vadonatúj város az óhazában, ezért egyben az ország reményteljes jövőjének a záloga.” Viszont egy negyedszázaddal később Dosztojevszkij ugyanerről a témáról már szarkasztikus kijelentéseket tesz: „Vegyünk például egy modern szállodát – az amerikanizmus teljes diadala, többszáz szoba, olyan, mint egy hatalmas ipari üzem, és ahogy megpillantja, bárki tudhatja, hogy nálunk már van vasút és mi már üzletemberek vagyunk.”

Mégis „amerikanizmusról” beszélni, mikor Pétervár történetének kapitalista periódusáról esik szó, erőltetett dolog lenne, noha az Európával való külső hasonlóság tényleg meghökkentő. És nem csak a bankok és részvénytársaságok épületeinek homlokzatai követték berlini és londoni társaik elefántszerű darabosságát, súlyosságát, hanem az olyan üzletek belső kiképzése is, mint a Jeliszejev üzletházé (mind a mai napig nyitva van, régi formáját érintetlenül megőrizte, s lehet, hogy azért se bővítették ki, mert mostanság erre aztán nincs semmi szükség), ami akár a párizsi Fouchon-nal is felveszi a versenyt. Arról van szó, hogy minden „izmus” nemzetközi méreteken nyilvánul meg, s elveti a nemzeti vonásokat – s ez alól a kapitalizmus sem volt kivétel. A város a virágkorát élte; a férfi lakosság aránya kétszeres volt a nőkhöz képest, virágzott a prostitúció, tele voltak a menhelyek; a kikötőben szinte egymást érte a külföldre gabonát szállító sok hajó, ahogy a kikötőben manapság is egymást érik a külföldről Oroszországba gabonát szállító hajók. Pétervár nemzetközi városnak számított, nagyszámú külföldi telepessel – franciákkal, németekkel, hollandokkal és angolokkal, a diplomaták és kereskedők sokaságáról nem is beszélve. Mintha megvalósulni látszott volna Puskin jóslata a *Bronzlovashól*: „Ide hajó hajót követ,/Vendég hoz-

zánk mindig jöhet,/Vele kedvünkre lakomázunk.”* Amíg a XVIII. században a nyugat utánzása csupán a divat és a smink átvételét jelentette az arisztokrata körökben (De nagy majmok ezek az oroszok! – így panaszkodott egy francia nemes a Téli Palotában a bál után. – Milyen gyorsan megtanultak mindent! Már lefőzték a mi udvarunkat is!), addig a XIX. században Szentpétervár a maga újgazdag burzsoáziájával, nagyvilági és félvilági köreivel igazi nyugati város, és megengedheti magának még azt is, hogy bizonyos fokig lekicsinyelje akár magát Európát.

Ám ugyanakkor ennek a lekicsinylésnek – mivel főként az irodalomban jelentkezett – nincs semmi köze a hagyományosan orosz idegengyűlölethez, amely elsősorban abban nyilvánult meg, hogy a pravoszláv egyház fennsőbbségét bizonygatták a katolikus egyház felett. Ezzel a lekicsinyléssel a város saját magára reagált, a meghirdetett eszmények ütköztek meg itt a merkantilista valósággal, ez az esztéta reakciója volt a burzsoára. Itt sosem volt döntő kérdés a pravoszlávia és más keresztény vallások szembeállítás, hiszen a székesegyházakat és a templomokat ugyanazok az építészek tervezték, mint a palotákat. Ha nem megy be az ember e templomok boltívei közé, és nem nézi meg figyelmesen a kupolán levő keresztet, nem tudhatja biztosan, hogy melyik egyházhoz tartoznak – sőt, ebben a városban nincsenek hagymakupolák sem. Bár ez a lekicsinylés azért nem volt teljesen mentes a vallási érzülettől.

Az emberi léthelyzetet célba vevő bármely kritika feltételezi a bíráló kialakult véleményét a végső kérdésekről és az ideális rendről. Az orosz esztétika története Szentpétervár építészeti együtteseit az ideális rend (beleértve az egyházat is) egyedül lehetséges megvalósulási formájának tekintette. Mindenesetre ha az ember sokáig él ebben a városban, hajlamos rá, hogy összekösse egymással az arányt és az erényt. Amennyiben ezt a régi görög elképzelést átvisszük az északi egek alá, itt jóval kategorikusabb lesz és harcias

---

* Kormos István fordítása

jelleget ölt, s arra készíti a művészt, hogy a formát a kelleténél jóval komolyabban vegye. Különösen jellemző ez az orosz, avagy születési helyét is figyelembe véve, a pétervári költészetre. Lomonoszovtól és Gyerzsavintól kezdődően egészen Puskinig és köréig (Baratinszkij, Vjazemszkij és Delvig), majd a XX. század elejével, az akmeistákkal (Ahmatova, Mandelstam) bezárólag, mintegy két és fél évszázadon át nem szakított ez az iskola azzal a stílussal, melyben megfogant: a klasszicizmussal.

Csupán ötven év választja el Puskin *Bronzlovasában* a városról szóló dicshimnusz Dosztojevszkij kijelentésétől, melyet a *Feljegyzések az egérlyukból* című kisregényében tett: „Nagy szerencsétlenség Péterváron, a világ legelvontabb és legmesterkéltbb városában élni.” Ezt az átmenetet talán azal lehet magyarázni, hogy a belső fejlődést tekintve a város gyors ütemű fejlődése mégsem volt olyan gyors. Bár külsőleg minden a legnagyobb rendben folyt. Ez a hely, melynek 1700-ban jóformán nem volt egy lakosa sem, 1900-ra már közel másfél millió lakossal rendelkezett. Amire másutt egy évszázad kellett, itt évtizedek alatt megvalósult. Az idő itt mitikus fogalommá vált, mivel egyenlő volt az alkotással. Virágzott az ipar, s az oszlopsorok téglavisszhangjaként a város környékén megjelentek a gyárkémények. A cári balettben Petipa koreográfiáját Anna Pavlovna táncolta, s körülbelül húsz év múlva már maga a balett fogalma is átalakult, és az orosz balett mint szimfonikus struktúra világkörüli hódító útjára indult. A pétervári kikötő évente több, mint háromezer orosz és külföldi hajót fogadott, 1906-ban pedig az orosz parlament épületében, amit Dumá-nak neveztek (duma, azaz gondolat – hangzásában az angol megfelelője a „doom”, „sorsszerűség” – nem vészes előjel-e?) egy tucatnál több politikai párt ülésezett. A „szent” előtag a város nevéből fokozatosan és egyben jogosan el-eltűnedezett, s az első világháború kitörését követő általános németellenes hangulat

következtében a név russzifikálódott, és Pétervárból Petrograd lett. S már egyre kevésbé fénylett át a valamikori lenyűgöző vároeszme a gazdagság, a politika és az állampolgári demagógia pókhálóján keresztül. Más szóval, a Bronzlovas városa, mint a szokványos metropoliszok általában hatalmas ugrásokkal vágatott a jövőbe, s közben saját kisembele lábára hágott, és őt tolta maga elé. Majd egy szép napon befutott a vonat a Finn pályaudvarra, kiszállt belőle egy alacsony ember, és felkapaszkodott a páncélautóra.

Megérkezése nemzeti tragédia volt, ám a város számára a megváltást jelentette. Teljességgel leálltak itt az építkezések, mint ahogy leállt az egész ország gazdasági élete. Már az is nagy érdeme Lenin elvtársnak, hogy nem lett nagy falu ebből a városból, és megmenekült attól a szégyentől is, hogy az ő kormányzatának székhelye legyen. 1918-ban a fővárost ismét Moszkvába helyezték át. Csak ez utóbbi döntés miatt lehet Lenint Péterhez hasonlítani. Talán maga Lenin sem helyeselte volna, hogy a várost róla nevezzék el, hiszen mindössze két évet töltött itt. Ha ez tőle függött volna, inkább azt szeretne volna, hogy Moszkvát, vagy valamilyen más, igazi orosz várost nevezzenek el az ő tiszteletére. Lenint a tenger különösebben nem érdekelte: szárazföldi ember volt, azaz egyszerűen városi ember. Ha valamiért kényelmetlenül érezte magát Petrogradban, akkor éppen a tenger miatt, noha ő nem annyira az árvíztől, mint inkább a brit flotától félt.

Két dologban azonban hasonlított Péterre: ő is jól ismerte Európát, és szintén könnyörtelen volt. Ám míg Péter széles érdeklődési körével, ki nem fogyó energiájával, dilettáns, grandiózus terveivel megkésett avagy modern reneszánsz embernek számított, addig Lenin teljességében saját kora terméke: korlátolt forradalmár tipikus kispolgári monomániás, hatalomvágygal. Ez már önmagában is kizárólagosan burzsoá eszme.

Tehát Lenin megérkezett Pétervárra, és azt gondolta, itt van valahol elrejtve a hatalom. Elment volna a világ végére

is, hogy megtalálja, így akár más helyekre is (hiszen még Svájcban, Zürichben is próbálkozott). Egy szóval az első között volt, akik a földrajzot politikai tudománynak tekintették. Viszont Péterváron soha nem összpontosult a hatalom, még I. Miklós uralkodásának legreakciósabb korszakában sem. Minden monarchia egy feudális elven, az egyház által támogatott egyszemélyi uralkodónak való önkéntes vagy kényszerű alávetettségen alapul. Végeredményben éppúgy, mint egy szavazólap kitöltése, az alávettség bármely formája is akarati aktus. Az alapvető lenini eszme lényege ellenben az, hogy manipulálni kell az emberi akaratot, kontrollálni a gondolkodást, és ez újdonságot jelentett Pétervár számára. Ugyanis Pétervár csupán a birodalmi irányítás támasza volt; ahol összekeverednek egymással az építészeti remekművek és a bürokratikus hagyományok, ott a hatalom eszméje eleve értelmetlen. Ha Lenin hosszabb ideig élt volna ebben a városban, bizonyára szerényebbek lettek volna az államról alkotott elképzelései. De ő harmincéves korától tizenhat évig külföldön élt, főképp Németországban és Svájcban, ott gyártotta politikai elméletét. Csak egy alkalommal, 1905-ben jött haza három hónapra Pétervárra, hogy megszervezze a cári kormánnyal szemben a munkásellenállást, majd sürgősen újból visszatért külföldre, és tovább folytatta a kávéházi politizálást, a sakk-partikat és Marx tanulmányozását. Már csak ezért sem tengett benne túl a tolerancia: a kudarc ritkán teszi nagyvonalúvá az embert.

1917-ben Svájcban Lenin, miután egy járókelőtől tudomást szerzett arról, hogy a cár lemondott a trónról, híveinek egy csoportjával egy lezárt vagonban – amit a német vezérkar abban a reményben bocsájtott rendelkezésükre, hogy ők alkotják majd az orosz hátszországban az ötödik hadoszlopot –, Pétervárra indult. Az az ember, aki a Finn pályaudvaron kiszállt a vonatból, 47 éves volt, és ott, abban a pillanatban kínálkozott számára az utolsó lehetőség arra, hogy elérje végre, amit akar, vagy ellenkező esetben árulás vádjával bíróság elé fogják állítani. Útipoggyászát csupán egy álom alkotta, álom a szocialista világforradalomról, amely Orosz-

országban veszi majd kezdetét és láncreakcióként terjed tovább. Illetve volt még egy álma, amely szintén az előbbihez kapcsolódott: ahhoz, hogy megvalósuljon a világforradalom, neki kellett az orosz állam első emberének lennie. A Finn pályaudvarig tartó hosszú, tizenhatnapos zötykölődés alatt összekeveredett a két álom, és egy eléggé riasztó hatalmi koncepció vált belőlük: ám amikor Lenin fölkapaszkodott a páncélautóra, még nem tudhatta, hogy csak az egyik álom valósul meg a kettő közül.

Holott Lenin nem azért jött Pétervárra, hogy megragadja a hatalmat: a hatalom ragadta meg őt már réges-régen, és az vonszolta magával egészen Pétervárig. Amit a történelemkönyvek nagy októberi szocialista forradalomnak neveznek, valójában nem volt más, mint egy egyszerű, vérnélküli fordulat. A Vörös Gárda nem sokkal azelőtt szerveződött egysége az Auróra cirkáló ágyújának vaktölténnyel leadott lövése-jelére behatolt a Téli Palotába, és letartóztatta az ideiglenes kormány – amely a cár trónról való lemondása után próbálta kormányozni az országot – ott tartózkodó minisztereinek egy csoportját. A vörösgárdisták nem találkoztak ellenállással: megerőszakolták a palotát őrző női zászlóalj felét, és kirabolták a termeket. Eközben agyonlőttek két vörösgárdistát, egy pedig megfulladt a borpincében. A Palota téren igazi lövöldözés – mikor hullottak az emberek, és fény-szórók pásztázták az eget – csak később, Szergej Eizenstejn filmjében volt.

Lehet, hogy éppen az október 25-i esemény szerény méretei miatt keresztelte el a hivatalos propaganda a „forradalom bölcsőjének” a várost. Bölcső maradt a későbbiekben is, üres bölcső, és elégedett volt ezzel a státusszal. A rablás, fosztogatás szerencsére alig érintette a várost. „Szabadítson meg minket az Isten az értelmetlen és kegyetlen orosz lázadástól!” – mondta Puskin, s Pétervár ettől megszabadult. Az egész országon átvonult a polgárháború vihárra, a nemzetben szörnyű hasadás ment végbe, két ellenséges táborra szakadt; de itt, a Néva partján, két évszázad óta először nyugalom honolt, s a kiüresedett terek macskakövei

között és a járdák résein át kinőtt a fű. Igaz, az éhség és a CSEKA (a KGB leánykori neve) megkövetelte a magáét, de egészében a város csak önmagának és tükörképének volt alárendelve.

Mialatt az ország, Moszkvával, a régi-új fővárossal együtt visszazökkent eredendő, klausztro- és xenofóbiás állapotába, Pétervár viszont, mivel más lehetősége nem nagyon maradt, megmerevedett XIX. századi város-maszkjában, mintha egy fényképész előtt pózolt volna. A polgárháborút követő évtizedek sem változtatták meg jelentősen küllemét, igaz, épültek új épületek, de főként a városbeli ipari negyedekben. A városi lakáspolitiká alapelve az úgynevezett „tömörítés” volt, azaz a szegényeket beköltöztették a gazdagok lakásaiba. Ha például egy család háromszobás lakásban élt, egy szobával meg kellett elégednie, hogy még másik két család is beköltözhessen a megmaradt két szobába. Ezáltal egyre inkább „dosztojevszkijes” lett a városi interieur, s közben a házak homlokzatai hámlani kezdtek, mint a bőr a napozás után, és beszívták magukba a port, a korszak baraságát.

Nyugodtan, elernyedtt pózban álldogált a város, és figyelte az évszakok változásait. Bármi megváltozhat Péterváron, de az időjárás változatlan. És változatlan a fény is, ez a halovány, szórt északi fény, amely tárháza az emlékezetnek, és rendkívül éles látással ajándékozza meg az embert. Ebben a fényben – a hosszú, egyenes utcáknak köszönhetően – a járókelő gondolatai előbb érnek útvonalának végcéljához, mint ő maga, és a jószemű ember másfél kilométeres távolságból is meg tudja állapítani, hányas-autóbusz közeledik, és hány éves az őt követő titkosrendőr. E város szülötte kora ifjúságától kezdve majdnem annyit gyalogol, mint egy jó beduin. S nem amiatt, mintha kevés és drága lenne az autó (hisz rendelkezésére áll a városi közlekedés csodálatos rendszere is), s nem az üzletekben kígyózó kilométeres sorok miatt. Hanem azért, mert egyben, ezen ég alatt, a barna gránitburkolatú rakparton, a hatalmas szürke folyó mentén való járkálás egyben az élet mozgása és a távolba látás isko-

lája. Valami olyasmi rejlik az állandóan mozgó, távolba vivő víz közelében és a rakpart szemcsés gránitjában, amely a járkálás érzéki vágyával itatja át a cipőtálcát. A tenger felől fújó, hínárszagú szembeszélben nem egy szív szabadult meg a hazugság, elkeseredés és védtelenség nyomasztó terhétől. Ha mindez rabságban tartja is az embert, ez a rabság megbocsátható.

A magányt könnyebb elviselni ebben a városban, mint másutt, mert maga a város is magányos. Vigasztalást találhat az ember abban is, ha a kövekre néz: itt vannak, íme, ezek a kövek, s nekik sincs semmi közük a jelenhez, s még kevesebb a jövőhöz. Az épületek homlokzatai minél inkább mélyebbre merülnek a XX. századi létben, annál inkább őrzik függetlenségüket, nem figyelnek az új időkre és azok gondjaira. Egyedül az éghajlati tényező kényszeríti arra őket, hogy tudomásul vegyék a jelent. Késő ősszel és kora tavasz táján érzik magukat leginkább biztonságban, mikor az eső összekeveredik az olvadó hóval, és gyakoriak a szélrohamok. Vagy a tél kellős közepén, mikor a befagyott folyó fölött magasodó paloták és kastélyok a cári idők öreg nemesuraira emlékeztetnek – hősálat és hőszegeletes prémkabátot viselnek. S ahogy a januári lemenő nap bíborvörös gömbje híg aranyával bevilágítja magas, velencei üvegből készült ablakaikat, a látványba beleremegő járókelő megpillantja azt, amire Péter gondolt, mikor e falakat emeltette: egy magányos planéta hatalmas tükrét. És ahogy kileheli a levegőt az ember a metsző hidegben, majdhogynem sajnálja ezeket a dór-frizurájú, meztelen oszlopokat, mélyeket csonttá fagyasztott a könyörtelen tél s a térdig érő hó.

Minél mélyebbre zuhan a hőmérőben a higanyszál, annál elvontabb a város képe. Mínusz 25°C már elég hideg lenne, de a hőmérséklet egyre alább esik, s mintha már örökre leszámolna emberrel, folyóval és épülettel, minden eszmévé fagy, absztrakt fogalommal. A rakpart menti házak a tetőik fölött úszó fehér füsttel mind jobban hasonlítanak egy álló vonatra, melynek úticélja az örökkévalóság. A kertek és a parkok fái a varjúfészkek kavernáival úgy néznek ki,

mint az emberi tudó az iskolai szemléltető eszközökön. A távolban pedig ott ragyog az Admiralitás tornyának tűje fény-sugár gyanánt, amely a sötét felhőket érzésteleníteni akarja. És nehéz megmondani, kihez illik leginkább ez a háttér: a mai kisemberhez-e vagy hatalmaskodó gazdáihoz, akik fekete Limousinban húznak el mellette testőreik kíséretében? És enyhén szólva, a kisember is és gazdája is kutyául érzi magát.

A lakosság száma még a harmincas évek végére sem nőtt, úgy két millió körül mozgott, noha az ipar fejlődése már majdnem elérte a forradalom előtti színvonalat. Sőt egyre kisebb lett a tősgyökeres pétervári családok (kiknek két vagy több nemzedéke már e városban élt) aránya a lakosság körében: a polgárháború, a 20-as évekbeli emigráció és a 30-as évekbeli tisztogatások következtében. Majd jött a második világháború és a 900 napos blokád, a belövések és az éhínség, amely milliók életébe került. A blokád a legtragikusabb lapja a város történetének, és én úgy gondolom, hogy éppen ekkor fogadták el az életbenmaradottak a Leningrád nevet végérvényesen: a holtak emlékezetére. Hiszen a sírfeliratokkal nehéz vitába szállni. A város hirtelen megöregedett: a Történelem végre elismerte létét, és úgy határozott, amit eddig elmulasztott, most morbid módon helyrehozza – hullák halmazával. Ennek a kiismerhetetlen városnak az épület-homlokzatai és mennyezetei, bár már bevakoltan és újonnan kifestve, mintha még ma is, harminchárom év múltán is őriznék az elpusztultak utolsó lélegzetvételt és tekintetét.

Ma a városnak körülbelül öt millió lakosa van. Reggel nyolckor tömött villamosok, trolibuszok és autóbuszok csikorognak a számtalan hídon át, és a szőlőfürt gyanánt rajtuk függő embereket az üzemekbe és intézményekbe viszik szét. A „tömörítés” helyébe a városszéli lakótelepek léptek, amiket a világszerte ismert, a nép által „barakk”-nak nevezett stílusban építették. A mai városatyák nagy szolgálatot tettek azzal, hogy a város központi részét ténylegesen érintetlenül hagyták. Itt nincsenek sem felhőkarcolók, sem autó-sztrádák – Oroszország az építészet szempontjából hálás

lehet a vasfüggönynek, hiszen emiatt is megőrizhette külső sajátosságait. Ha manapság egy képeslapot kap az ember, ugyancsak találgathatja, honnan küldték – Caracasból (Venezuela) avagy Varsóból (Lengyelország)?

Korántsem arról van szó, hogy a városatyák nem szereték volna magukat betonban vagy üvegben megörökíteni, de valami miatt mégsem tették. Bármennyire is kisszerűek voltak, a város hatása alól nem vonhatták ki magukat, így csak a város néhány helyén építettek külföldiekkel (finnekkel) modern szállodákat, ahol mindent, a villamosvezetékek kivételével azok csináltak: ez utóbbira viszont csak az orosz furfang képes. Ezek a szállodák kizárólagosan a külföldi turisták számára készültek, leggyakrabban éppen a finnek veszik őket igénybe, mivel közel vannak Leningrádhoz.

A lakosság több, mint száz moziban, tucatnyi prózai színházban, operában és balettszínházban szórakozhat, van két nagy footballstadion – a város két profi futballcsapatot és egy jégkori csapatot tart fenn. A sportot egyértelműen támogatja a hatalom, és köztudott tény, hogy a legnagyobb hokidrukker a Kremlben lakik. Leningrádban az idő múlásának legnagyobb előszeretettel űzött formája – a félliteresdi. Az alkoholfogyasztás szempontjából ez a város – ablak Oroszországba, nagyon is szélesre tárt ablak. Már reggel kilenckor több részeget látni errefelé, mint taxit. Az üzletek alkoholt árusító osztályain állandóan ott ácsorog néhány semmitmondó tekintetű férfi, akik mintha keresnének valakit: keresik is a „harmadikat”, hogy legyen kivel elosztani a vodkásüveg tartalmát. Az első férfi a pénztárnál áll, a második – a közeli kapualjban. A lépcsőházak félhomályában a félliter vodka három részre való igazságos elosztása igazán művészi színvonalon történik. Furcsa, váratlan, időnként egész életre szóló barátságok kötődnek itt éppúgy, mint ahogy a legszennyesebb bűntényeket is itt tervelik ki. És bár a propaganda szóban és írásban elszántan harcol az alkoholizmus ellen, az állam mégis folytatja a vodkakereskedelmet, emelik az árakat, mert a félliter az egyik legjelentősebb állami be-

vétel: az előállítási ára öt kopejka, s az üzletben öt rubelért adják. Ez ötszáz százalékos haszon.

A részegeskedés persze a tengerparti emberek között nem ritka jelenség. A leningrádiak leginkább jellemző vonásai a következők: rossz fogak (a vitaminhiány következménye még a blokád idejéből), a susogó hangok helyes kiejtése, önirónia és bizonyos felsőbbrendűségi tudat az ország más vidékein lakókkal szemben. Szellemi értelemben ez a város még mindig fővárosnak tartja magát, s úgy viszonyul Moszkvához, mint Firenze Rómához, vagy Boston New Yorkhoz. S Dosztojevszkij hőseihez hasonlóan Leningrád is büszkeségének tárgyává változtatja át az „el nem ismertségeből” származó majdhogynem érzéki gyönyört, elesettségét; sőt az is magától értetődő, hogy annak számára, kinek orosz az anyanyelve, ez a város valóságosabb, mint a világ bármely más helye, ahol oroszul beszélnek.

Létezik egy másik Pétervár is, az orosz költészet és az orosz próza alkotta város. Itt ezt a prózát állandóan olvassák és újraolvassák, a verseket kívülről tudják, igaz, azért is, mert ha egy gyerek el akarja végezni a szovjet iskolát, be kell magolnia őket. Ez a magolás is erősíti a város jelenlegi státuszát és a helyét a jövőben, hiszen amíg létezik az orosz nyelv, ez a magolás változtatja át a szovjet iskolásokat orosz emberekké.

Az iskolaév általában május végén fejeződik be, ekkor kezdődnek a fehér éjszakák és tartanak egész júniusban. A fehér éjszaka – ilyenkor csak egy-két órára tér a nap nyugovóra – az északi szélességi körben ismert jelenség. Ez a város leginkább fantasztikus időszaka: még éjjel két óraker is lehet lámpafény nélkül írni és olvasni; az aranyló tetőkkel szegélyezett hatalmas épületek nem vetnek árnyat, s egy törékeny porcelán-szervízre hasonlítanak. Körös-körül olyan a csend, hogy hallani még annak a kiskanálnak a csörrenését is, ami Finnországban esett a földre. Az égbolt áttetsző rózsaszín árnyalatú és úgy fénylik, hogy a folyó kék akvarellje visszatükrözni már képtelen. A hidakat szétnyitották, s úgy

tűnik, mintha a Néva-delta szigetei választották volna szét őket, és a folyó közben lassan a Baltikum felé szalad. Az ilyen éjszakán nehéz elaludni, mert nagy a világosság, és nincs az az álomkép, amely versenyezhetne az ébrenléttel. Mikor az ember a vízhez hasonlóan nem vet árnyat.

New York

Joszif Brodskij

Szeged

Fordította: Szőke Katalin